

Tasavvuf Tarihi Araştırmalarında Bir Fotoğraf Okuma Örneği: “Gümüşhanevî Fotoğrafları” Üzerine Nitel Görüntü Analizi

*An Example of Photo Reading in Sufi History Research:
Qualitative Image Analysis on “Gümüşhanevî Photographs”*

Celalettin DİNÇER

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi/ Ankara University, Institute of Social Sciences, PhD Student,
Ankara, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0003-2213-0327>

dincercelalettin@gmail.com

ROR ID: <https://ror.org/01wntqw50>

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 9 Mart / 9 March 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Haziran / 26 June 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / 30 June 2024

Yayın Dönemi / Publication Period: Haziran / June

DOI: 10.46231/sufiyye.1449968

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited* (Celalettin DİNÇER).

Telif Hakkı&Lisans

Copyright&License:

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / *Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.*

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / *This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.*

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği / *Kalem Education Culture Academy Association*

Atıf / Cite as

Celalettin DİNÇER, “Tasavvuf Tarihi Araştırmalarında Bir Fotoğraf Okuma Örneği: “Gümüşhanevî Fotoğrafları” Üzerine Nitel Görüntü Analizi”, *Sufiyye* 16 (Haziran/June 2024), 121-150.

Öz

XIX. yüzyılın önde gelen Halidî şeyhlerinden Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî (v.1894), dönemin dinî ilimler, tasavvuf ve siyasî hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Son yıllarda, Gümüşhanevî'ye ait olduğu iddia edilen fotoğraflar, değişik mecralarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, söz konusu fotoğrafların gerçekten Gümüşhanevî'ye ait olup olmadığı sorusuna cevap aramaktır. Araştırmamızda temel olarak "Fotoğraf Okuma Yöntemi" kullanılacaktır. Görsel kaynakların değerlendirilmesinde kullanımı giderek artan bu yöntem, ilk kez bir tasavvuf tarihi araştırmasında kullanılacaktır. Çalışmamızda geliştirdiğimiz yaklaşımın, benzer sorunların çözümüne de yardımcı olacağı, alan araştırmalarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, Fotoğraf okuma, Görüntü analizi, Gümüşhanevî fotoğrafları.

Abstract

Ahmed Ziyaüddin Gumushanevi (d.1894), one of the leading Khalidi Sheikhs of the 19th century, has a very important influence in the religious sciences, sufism and political life of the period. In recent years, photographs claimed to belong to Gümüşhanevî appear frequently in various media. The purpose of this study is to seek an answer to the question of whether the photographs in question really belong to Gumushanevi. In our research, the "Photo Reading Method" will be used as the basis. This method, which is increasingly used in the evaluation of visual sources, will be used for the first time in a history of sufism research. It is evaluated that the approach we developed in our study will help solve similar problems and contribute to field research.

Keywords: Sufism, Ahmed Ziyaüddin Gumushanevi, Photo reading, Image analysis, Gumushanevi photographs.

Giriş:

Halidiyye'nin İstanbul ve Anadolu'da yayılmasında başrol oynayan,¹ Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî (v.1894), XIX. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'un en nüfuz sahibi şeyhlerinden birisidir.² Gümüşhanevî ile çok iyi ilişkiler kurmuş olan Sultan II. Abdülhamid, onun görüşlerinden ve düşüncelerinden yararlanmış, kendisine çok büyük bir saygı göstermiştir.³ Bâb-ı Âlî'nin tam karşısındaki bir yeri tekke olarak seçmesi, müritleri arasında önemli devlet adamlarının olması, onun cemiyet hayatına yön veren bir irşat anlayışını benimsediğini göstermektedir.⁴ Aynı zamanda muhaddis olan Gümüşhanevî, sahip olduğu müstesna özellikleriyle dönemin ilmî, tasavvufî ve siyasî hayatına yön vermiş, yetiştirdiği halifeleriyle Osmanlı coğrafyasının ötesine taşan bir etki alanına sahiptir. Hayatı, eserleri ve tasavvufî anlayışı üzerindeki çalışmalar hâlâ ilgi çekmekte, etkisi günümüzde de sürmektedir.

Aynı zamanda Türk siyasî hayatında derin etkileri olan bu büyük şahsiyeti daha yakından tanımak her zaman geniş kitlelerin merakını celbetmiştir. Söz konusu olan ona ait bir fotoğraf ise bu ilginin daha da büyük olması gayet anlaşılabilir bir durumdur. Ancak bu yoğun ilgi, sustimale de açık bir konudur.

Bu nedenle Gümüşhanevî'ye ait olduğu iddia edilen fotoğrafların gerçekliğinin ilmî yönden analiz edilmesi önem taşımaktadır. Tarih araştırmalarında yeni bir yaklaşım olarak öne çıkan, Fotoğraf Okuma Yöntemi ile söz konusu fotoğraflar analiz edilecektir. Dinî sembollerin analizi, konu uzmanlığını gerekli kılar. Bu kapsamda İslam alimlerinin resim ve fotoğraf hakkındaki yaklaşımları da ele alınacaktır. Şemali hakkındaki bilgilerle ve arşiv araştırmalarıyla desteklenerek çalışmamız tamamlanacaktır. İlk kez bir Tasavvuf Tarihi araştırmasında kullanıldığını düşündüğümüz bu yöntemin benzer problemlerin çözümüne de katkı sağlayacağı, alan çalışmalarına yeni bir yaklaşım kazandıracığı değerlendirilmektedir.

Araştırmamın gerçekleşmesindeki emekleri ve destekleri için Prof. Dr. Vahit Göktaş hocama; Gümüşhanevî hakkındaki bilgi ve belgelerini bizimle paylaşan Süleyman Zeki Bağlan, Erman Tuncer ve Ahmet Nezih

1 İrfan Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1984), 8.

2 Hamid Algar, *Nakşibendilik* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2013), 371.

3 Kemal Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2023), 158.

4 Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin*, 65-66.

Galitekin'e; fotoğraflar hakkındaki desteği için Fabrizio Casaretto'ya teşekkür ederim.

Tanıtım:

Öncelikle, fotoğraf, fotoğrafçılığın tarihi ve Osmanlı'da fotoğrafçılık hakkında özet bilgi sunmamız konumuzun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Fotoğraf, Osmanlıda Fotoğrafçılık:

Fotoğraf makinesinin, 1839 tarihinde Louis Daugerre (1787-1851) tarafından icadı sonrasında kullanımının pratik ve ucuz hale gelmesiyle, herkesin ve her şeyin fotoğrafının çekilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu tarihten itibaren görsellik, hayatın her alanında giderek daha fazla önem kazanmıştır.⁵

Osmanlı'da ilk çekimlerin fotoğraf makinesini icat eden Fransız Daguerre'in öğrencilerinden Kompa'nın 1842 yılındaki seyahatiyle başladığına dair bilgiler mevcuttur. Eski adıyla Grande Rue de Pera, bugünkü İstiklal Caddesi boyunca 1850'den itibaren pek çok fotoğraf stüdyosu açılmıştır. Birkaç yabancıdan yanı sıra, bu ticari sanata Yunan, Ermeni ve Süryani kökenli Osmanlı vatandaşları da ilgi göstermişlerdir. Gerek yurtdışına seyahat ederek gerekse yerleşik yabancıların yanında çalışarak kendilerini eğitmişler, zamanla bazıları kendi stüdyolarını açmışlardır. Bunlardan en meşhuru, bir asırdan fazla ayakta kalan ve ilk olarak 1857 yılında Pascal Sébah tarafından açılan Sébah&Joallier stüdyosudur.⁶

Osmanlı Devleti'nde, Sultan II. Abdülhamit döneminde (1876-1908) fotoğrafçılık alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda Sultan II. Abdülhamit ise yaptığı yenilikleri ve hizmetleri fotoğraflar aracılığıyla dünyanın birçok yerine duyurmuştur. Nitekim fotoğraf, bu dönemde yapılan reformların ve modernleşmenin yaygınlaştığını kanıtlamak için güçlü bir belge olmuştur. Sultan Abdülhamit bu fırsattan tam anlamıyla faydalanarak, 1880'lerde imparatorluğun bazı yeni başarılarının fotoğraflarını

5 Fatma Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* 18 (2004), 95.

6 "Sebah&Joallier" (Erişim 09.01.2024)

Tasavvuf Tarihi Araştırmalarında Bir Fotoğraf Okuma Örneği: "Gümüşhanevi Fotoğrafları" Üzerine Nitel Görüntü Analizi

çekmek için başta Abdullah Frères olmak üzere, birçok fotoğrafçıya çalışma imkânı sunmuştur.⁷

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî (v.1894)'ye ait olduğu iddia edilen fotoğrafların niteliksel analizini doğru yapabilmek için öncelikle Gümüşhanevî'nin hayatı, ilmî ve tasavvufî kişiliğini yakından tanımamız gerekmektedir.

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî (v.1894) Hayatı İlmî ve Tasavvufî Kişiliği:

1813 yılında Gümüşhane'de doğmuş, daha sonra 1822 yılında ailesiyle Trabzon'a göç etmiştir. Trabzon'da, dönemin önde gelen âlimlerden sarf, nahiv ve fıkıh dersleri almıştır. İlim hayatını devam ettirmek amacıyla 1831'de İstanbul'a gitmiş ve orada ilim tahsilini Beyazıt ve Mahmud Paşa Medresesi'nde sürdürmüş, devrin önde gelen âlimlerinin öğrencisi olmuştur.⁸

İstanbul'daki tahsil hayatı boyunca tasavvufî çevrelerle münasebetini sürdüren Gümüşhanevî, 1845 yılında Üsküdar Alaca Minare Tekkesi'nde Şeyh Abdülfettâh el-Akrî ile tanışmış, onun yönlendirmesiyle Meşhur Trablusşam müftüsü Hâlidî şeyhi Ahmed el-Ervâdî'ye intisap etmiştir. 1848 yılında Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücrelerinde gerçekleştirdiği iki halvetten sonra Ervâdî'den hilâfet almıştır. *Levâmi'ul-'ukûl* adlı eserinde "tarîkaten Nakşibendî, meşreben Şâzelî" olduğunu söyleyen Gümüşhanevî, Nakşibendiyye ve Şâzeliyye'nin usul ve âdâbı çerçevesinde yoğunlaşan bir irşad faaliyeti sürdürmüştür.⁹

1859'da Cağaloğlu'nda bulunan Fatma Sultan Camii'ni tekke haline getiren Gümüşhanevî 1863'te sarayın tahsis ettiği özel bir gemiyle ve muhtemelen resmî bir görevle hacca gitmiştir. 1877'de Şeyhülharem-i Nebevî Mehmed Emin Paşa'nın kızı Havvâ Seher Hanım'la evlenmiş ve aynı yıl ikinci defa hacca gitmiştir. Hac dönüşü İstanbul'a gelmeyip üç

7 Özlem Baykal, "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi", *Türk-İngiliz İlişkileri Dergisi* 3/1 (2022), 108.

8 İrfan Gündüz, "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâeddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/276-77.

9 Gündüz, "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâeddin", 14/276-77.

yıl kadar Mısır'da kalmış, Tanta ve Kahire'de Nâsriyye, Câmîu'l-Ezher ve Seyyidinâ Hüseyin Camii'nde 200'den fazla talebeye hadis okutmuştur.

Aralarında Kastamonulu Hasan Hilmi, Safranbolulu İsmâil Necâtî, Dağıstanlı Ömer Ziyâeddin, Tekirdağlı Mustafa Feyzi, Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi gibi huzur dersi muhatap ve mukarrirliğine kadar yükselmiş âlimlerin de bulunduğu 116 kişiye hilâfet vererek Nakşibendiyye tarikatının Hâlidîyye kolunun yayılmasında önemli bir rol oynayan Gümüşhânevî 8 Zilkade 1311 (13 Mayıs 1894) günü vefat etmiş ve Süleymaniye Camii hazîresine defnedilmiştir.¹⁰

Gümüşhânevî zâhirî ilimlerin tahsiline önem vermiş, halifelerinde her şeyden önce ilmî yeterliliğin bulunmasını şart koşmuştur. Müntesipleri arasında bir yardımlaşma ve borç sandığı kurarak ev ve iş yerlerinde âtil duran menkul servetleri bu sandıkta toplatmış, bu para ile bir matbaa kurarak basılan eserlerinin ücretsiz dağıtımını sağlamıştır. Aynı sermayeden tahsis edilen 500'er altınlık vakıflarla İstanbul, Bayburt, Rize ve Of'ta dört büyük kütüphane kurulmuştur.¹¹

Dinî ilimleri öğrenme ve sünnete uyma konusu üzerinde hassasiyetle duran Gümüşhânevî, tekkesinde hadis okutmaya ağırlık vermiş, böylece Gümüşhaneli Dergâhı bir dârülhadis hüviyeti kazanmıştır. Tekkelerde görülen yozlaşmaya karşı çıkmış, ulemâ ve meşâyih arasındaki anlaşmazlıkları birleştirici bir tavırla gidermeye çalışmıştır. *Câmî'u'l-uşûl* adlı eseri ve tarikatlara ait evrâd ve ahzâbın derlenmesinden meydana gelen *Mecmû'atü'l-ahzâb*'ı onun bu özelliğini ortaya koymaktadır.¹²

Tarikat Anlayışı:

Gümüşhânevî, tarikat anlayışını ve tasavvuf yolunun usul ve kaidelerini detaylı şekilde ele aldığı *Câmî'u'l-uşûl* adlı kitabında, tarikat anlayışını ortaya koymaktadır.¹³ Tarikat anlayışının temelinde tam bir Ehl-i sünnet itikadıyla şeriata, sünnet-i seniyye'ye sıkı sıkıya bağlılık öne çıkmaktadır. İcazetli olduğu tarikatların şartlarını beyan ederken kullandığı şu

10 Gündüz, "Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin", 14/276-77.

11 Gündüz, "Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin", 14/276-77.

12 Gündüz, "Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin", 14/276-77.

13 Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Câmî'u'l-usûl Velîler ve Tarikatlarda Usûl*, çev. Rahmi Serin (İstanbul: Pamuk Yayınları, 1981), 39.

ifadelerden bu husus net şekilde anlaşılmaktadır: “Pürüzsüz ehl-i sünnet itikadı”, “Bütün işlerde Sünnet-i Seniyyenin gerektirdiği edebi devam ettirmek”, “Şeriatın yasak kabul ettiği şeyleri terk edip, haram olan şeylerin az veya çok olduğunu düşünmeden, azından çoğundan, büyüğünden küçüğünden sakınmak”, “Az çok her işte Allah’ın rızasını aramak ve istemek”, “Azimetten ayrılmamak, ruhsatı bırakmak”, “Haramlardan korunabilmek için ruhsatları ve tevilleri bırakmak”.¹⁴

Tarikat ile Şeriatı farklı görmeyen Gümüşhanevî, bir müşşidin âlim olma zorunluluğunu Şu şekilde dile getirir: “Bir tarikat müşşidinin alim olması şarttır. Şeriat ve tarikat bilgilerinde derin bir bilgiye sahip olması gerekir. Şeriat hükümlerinin farz, vacip, sünnet, müstehap, helal ve haramı bilmeli ve müritlerine öğretmelidir.”¹⁵ Müridin sahip olması gereken vasfı da “Yüce Allah’ın ve Resulullah’ın hükümlerini bilmeyen kimse, mürid olamaz. DıŐa ait hükümleri muhkem yapmayan, iŐe ait hükümleri güzel yapmayı başaramaz.”¹⁶ ifadesiyle açıklar. Gümüşhanevî’nin bu yaklaşımı Nakşibendiyye Şeriat ilişkisiyle de uyumludur. Peygamberimizin (s.a.v) sünnetini harfiyen izlemeye ve tüm bulanık fikirlerden uzak durmaya çalışsan Nakşibendiyye tarikatı, bu durumunu dinin zahirine de uymaya, fıkha bağlı kalmaya borçludur.¹⁷

Gümüşhanevî’nin hayatını ve tarikat anlayışını bu şekilde özetledikten sonra, Gümüşhanevî’ye ait olduğu iddia edilen ilk fotoğrafın hikayesinin ayrıntılarını ele alalım.

İlk Fotoğrafın Hikayesi:

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî’ye ait olduğu söylenen ilk fotoğrafın 1970’li yıllarda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Fotoğraf, 1976-77 yılları arasında ABD’de post-doktora çalışması yapan Prof. Dr. Erman Tuncer tarafından, İskenderpaŐa Camii İmam Hatibi Mehmed Zahid Kotku (v.1980)’ya gönderilmiştir.¹⁸ Fotoğrafta, yüzü çok net belli olmamakla

14 Gümüşhanevî, *Câmi’u’l-usûl*, 85-87.

15 Gümüşhanevî, *Câmi’u’l-usûl*, 413.

16 Gümüşhanevî, *Câmi’u’l-usûl*, 487.

17 Yakup Çiçek, “Nakşibendiyye Tarikatı ve Şeriatı Bağlılığı”, *Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Sempozyumu (11-12 Temmuz 1992, Gümüşhane)* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1992), 173.

18 Bu bilgiyi, Süleyman Zeki Bağlan Şifahi olarak tarafımıza iletmiştir. Sn. Bağlan, Gümüşhanevî hakkında önemli bilgi ve belgeye sahip bir tarihçidir. Gümüşhanevî hakkında ilk doktora

birlikte beyaz sakallı ve sarıklı bir kişi, bir camide Kur'an-ı Kerîm okurken görülmekte ve altında Osmanlıca “*Tarikat-ı Nakşibendiye, Kutbu'l-Ârifîn Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî*” ibaresi yer almaktadır. Mehmed Zahid Kotku da bir sohbetinde kendisine gönderilen bu fotoğraftan şu şekilde bahsetmektedir:

“*Dün Amerika'dan bir mektup geldi. Mektupta Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin Hazretlerinin resmi de geldi. Amerika'da kimin eline geçmiş, kim bilirse, buradan bize mektupla yollamışlar resmi. Fatih Camisinde, iki dizi üzerine oturmuş, bembeyaz sakalıyla Kur'an okuyor. Kur'an okunurken öyle apışıkta Kur'an okumak, salat-ü selam getirirken apışıkta salat-ü selam getirmek, Allah derken öyle bacaklarını uzatmış, övrü olur başka da öyle terbiyenin dışında yapılan şeyler makbul değildir. Edebe ve terbiyeye uygun olaraktan Allah'ın zikri, Peygambere salat-ü selamlar makbul olur. İnşallah şefaatharına da nail oluruz. Allah kusurlarımızı affetsin...*”¹⁹

Bu ifadelerden Mehmed Zahid Kotku'nun, bu fotoğrafı ilk kez gördüğü anlaşılmaktadır. Fotoğrafın, Fatih Camiinde Kur'an okurken çekildiğini düşünmektedir. Konuşmasında, resmin Gümüşhanevî'ye ait olup olmamasından daha çok Kur'an okurken gerekli saygının gösterilmesinin önemi üzerinde durmaktadır. Gümüşhanevî Dergâhı metrukatının, Kotku'ya kadar ulaştığı bilinmektedir.²⁰ Bu arşivde dahi rastlamadığı fotoğrafın, ne şekilde ve kimler tarafından temin edildiğinin merakını celbettiği anlaşılmaktadır.

Çalışmamıza konu olan görseller içerisinde başka fotoğraflar da bulunmaktadır. Fotoğrafların, Gümüşhanevî'ye ait olup olmadığının ortaya konulabilmesi için öncelikle bu bilginin kaynağına ulaşmak gerekmektedir. Yaptığımız ilk araştırma sonucunda konuyla ilgili olarak Adem Ezber tarafından kaleme alınmış, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin Hz. “Gümüşhanevi* isimli kitaba²¹ ve yazara ait bir röportaj kaydına²² ulaşılmıştır. Değerlendirme neticesinde, sosyal medya ve internette paylaşılan

çalışmasını yapan Prof. Dr. İrfan Gündüz'ün, kitabının (kaynakçadaki eserin) önsözünde, kendisine katkılarından dolayı teşekkür ettiği kişiler arasındadır. Sn. Bağlan'ın verdiği bu bilgi üzerine Erman Tuncer ile görüşülmüş kendisi de olayı teyit etmiştir. Erman Tuncer'in konu hakkındaki açıklamaları makalenin ilgili bölümünde verilmiştir.

19 “Gümüşhanevî Fotoğrafı Hakkında” (Erişim 14.12.2023)

20 Necdet Yılmaz, “Gümüşhanevî Dergâhı” (Erişim 14.12.2023)

21 Adem Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin Hz. “Gümüşhanevi*” (Ankara: Azim Matbaacılık, 2018).

22 Gümüşhane Olay Gazetesi, “Haftanın Konuğu” (Erişim 14.12.2023)

diğer fotoğrafların Gümüşhanevî'ye ait olduğu iddiasının, yazara ait olduğu anlaşılmıştır.

Bu iddiaları daha sağlıklı değerlendirebilmek için kendisinin çalışmalarını detaylı incelemek gerekir.

Adem Ezber'in Çalışması:

Adem Ezber kitabında ve röportajda özetle, 1992 yılında Gümüşhane'de düzenlenen Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî konulu sempozyum davetiye kapağındaki görselden yola çıkarak yeni fotoğraflara nasıl ulaştığını anlatmaktadır. Davetiyedeki resim, yukarıda bahsedilen, 1970'li yıllarda ortaya çıkmış (Ek-1) fotoğraftır.²³ Yazarın, araştırmasındaki temel varsayım, bu fotoğrafın Gümüşhanevî'ye ait olduğu kabulüne dayanmaktadır.²⁴

Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin Hz. "Gümüşhanevi" isimli kitabında yazar önce Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin hayatını detaylı bir şekilde anlatır. Toplam 119 sayfadan oluşan kitabın ilk 76 sayfasında Gümüşhanevî'nin doğumu, eğitim hayatı, tasavvufi yönü, ilmî kişiliği, faaliyetleri ve eserleri tanıtılmaktadır. Kitabın kalan bölümünde ise davetiye kapağındaki resimden yola çıkarak Gümüşhanevî'ye ait olduğunu düşündüğü fotoğraflara nasıl ulaştığını anlatmaktadır.

Yazarın elde ettiği verilere göre eski fotoğrafın hikayesi şöyledir: Trabzon'da Dr. Şükrü Bey, temin ettiği fotoğrafı, arkadaşı Erman Tuncer ve fotoğrafçı Hüsnü Selimoğlu ile paylaşmıştır. Erman Tuncer'in fotoğrafı Mehmed Zahid Kotku'ya ulaştırdığı ifade edilmektedir ki bu tespit yukarıda farklı kaynaktan temin ettiğimiz bilgiyle uyumludur. Hüsnü Selimoğlu da fotoğrafı 1975-1980 yılları arasında çoğaltarak Gümüşhanevî sevenlerine dağıtmıştır.²⁵ Böylece elden ele dolaşan resmin, 1992 yılında Gümüşhane'de düzenlenen sempozyum davetiyesinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu davetiyenin bir nüshasına maalesef erişilememiştir. Ancak sempozyum bildirilerinin basıldığı kitapta böyle bir fotoğraf yoktur.²⁶

23 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 78.

24 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 101.

25 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 79.

26 Necdet Yılmaz (ed.), *Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Sempozyum (11-12 Temmuz 1992) Bildirileri* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1992).

Kanaatimizce Adem Ezber'in çalışmasında ulaştığı en önemli sonuç, fotoğrafın foto-montaj yöntemiyle basılmış olduğunun tespitidir²⁷ ve dolayısıyla fotoğraf gerçek değildir (Ek-2).²⁸ Gümüşhanevî olduğu iddia edilen şahsın, stüdyoda diz çökerek Kur'an okuma pozu verdiği fotoğraf (Ek-4)²⁹ ve Ayasofya Camii resmi (Ek-3)³⁰ montajlanarak basılmıştır.

Bir başka fotoğraf ise yine aynı kişinin, stüdyoda çekilmiş farklı pozuyla (Ek-7)³¹ bu kez Süleymaniye Camii fotoğrafı (Ek-6)³² montajlanarak elde edilmiştir (Ek-5).³³ Bu görselde, Kur'an okuyan kişi Kur'an okumasına ara verip objektife bakarak poz vermiştir. Yüz hatları oldukça net şekilde görülebilmektedir. Yazar stüdyoda çekilen pozu "Kamuoyunun da ilk kez göreceği Gümüşhanevî'nin yüzünü bize gösterdiği net ve orijinal siyah beyaz fotoğrafı" olarak nitelendirmektedir.³⁴

Bir diğer fotoğrafta ise aynı şahıs, stüdyoda, ayakta ve iki eliyle tuttuğu tesbihle poz vermiş görünüyor (Ek-10).³⁵ Bu fotoğraf üzerinde foto-montaj yapma ihtiyacı duyulmamış, orijinal haliyle basılmıştır. Söz konusu fotoğrafların ortak yönü ise üçünün de kartpostal olarak basılmış olmasıdır (Bkz. Ek-8, Ek-9, Ek-10). Arşiv araştırmamızda bu kartpostal-ların posta gönderisi olarak kullanılmış örneklerine de ulaşılmıştır. (Bkz. Ek-11, Ek-12, Ek-13)

Metodoloji Hakkında:

Araştırmamızda izlediğimiz metodolojiyi şu şekilde özetlemek mümkündür. Çalışmamızda "Fotoğraf Okuma Yöntemi" esas alınmıştır. Bu yöntemin bir unsuru olarak sembolist analiz açısından fotoğrafın fıkî yönü ele alınmıştır. Önemli kaynaklarda yer alan Gümüşhanevî'nin şemail bilgileri de fotoğrafların analizinde bize ışık tutacaktır. İlk fotoğrafı Mehmet Zahit Kotku'ya gönderen Erman Tuncer'in açıklamaları

27 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 83.

28 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 80.

29 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 89.

30 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 94.

31 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 102.

32 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 96.

33 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 97.

34 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 101.

35 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 104.

çalışmamıza önemli katkı sağlayacaktır. Fotoğrafların çekildiği stüdyo sahiplerinin günümüz temsilcilerinin arşivlerinde yer alan bilgiler ve konu hakkındaki görüşleri de bazı soruların cevaplanmasında yardımcı olacaktır. Ayrıca Osmanlı arşivlerinde yapılacak araştırmayla beraber tüm bu yaklaşımlar çalışmamızın bilimsel temelini oluşturacaktır.

Fotoğraf Okuma Yöntemi:

XIX. yüzyılda fotoğraf makinesinin icat edilmesi sonrasında görsel hızla günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Her şeyin fotoğrafının çekilebilir hale gelmesi görselliğin önemini artırmış ve XX. yüzyılın başlarından itibaren iki boyutlu görsel kaynaklar (fotoğraf, film, resim) araştırmalarında veri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Görsel veriler ilk olarak antropoloji alanında kullanımla başlanmıştır. Daha sonra sosyal bilimlerin diğer alanlarına hızla yayılmıştır. Günümüzde, görselliği ve görsel verileri değerlendirmeden sosyal bilim araştırmaları yapılamayacak hale gelmiştir.³⁶

Tarihsel kişi ve olayların konu edildiği resim, fotoğraf vb. kaynaklar tarihin habercileridir. Gerçeği yansıttığı varsayılan bu kaynaklar, yanlış kullanım sonucu tarihin tahrifatına neden olabilir. Araştırmacının, bu vesikaların kim tarafından ne zaman ortaya çıkarıldığı, söz konusu olaya ve döneme ait olup olmadıkları konusunda eleştirel bakması, yorum yapması ve bilgileri tarihsel doğruluğun ölçütlerine dayandırarak kullanılması gerekmektedir.³⁷

Fotoğraf okuması, fotoğrafta yer alan kişiler, giysiler, davranışlar, doğa, şehir, mekân, kültür hakkında bilgilerin tarihin havuzunda belli birikimler sonucunda yorumlanması, bir gerçeği anlama ve anlatma metodudur.³⁸ Fotoğrafın okunması, fotoğraftaki imajın tahlil ve tasvir edilmesi anlamına gelmektedir. Bu kolay bir iş gibi görünse de belli imajları, örneğin fotoğraflardaki dini imajları okumak için bilgi gerekmektedir.³⁹

İmajların niteliksel tahlili konusunda, fotoğraf okuma ayrı bir metot olarak belirmektedir. Antropoloji, sosyoloji, psikoloji, film çalışmaları ve

36 Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", 95.

37 Baykal, "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi", 101.

38 Baykal, "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi", 97.

39 Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", 116.

edebiyat eleştirileri gibi farklı sahalardan derlenen kavramlar aracılığıyla okuma işlemi yapılmaktadır.⁴⁰ Fotoğraf okuması yapılmadan önce kültürel, sosyal, ideolojik ve dinsel gibi yaşamsal konulara hâkim olmak gerekir.⁴¹

Fotoğrafların tarihi belge olarak değerlendirilmesi konusunda, bazı araştırmacılar fotoğraflara el yazımı veya basılı belgeler gibi muamele edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Onlara göre, fotoğraflar anlamları açıklamayı ve yorumu gerektiren metinler gibidir ve belge niteliğinde olan bütün yazılı kaynak malzemeler gibi fotoğraflar da dört niteliğe sahip olmalıdır: Hakikilik, güvenilirlik, temsil edebilirlik ve anlamlılık.⁴²

Fotoğrafın hakikiliği ile kastedilen fotoğrafçının fotoğraf üzerindeki teknik kontrolüdür. Bu kontrol, rötuş ve montaj gibi görüntüyü tahrif etmeye yönelik müdahaleler olabilmektedir. Fotoğrafa böyle bir müdahalenin yapılıp yapılmamış olması hakikiliğinin ölçüsü olarak değerlendirilmektedir. Fotoğrafçı veya fotoğrafı kendi amaçları doğrultusunda kullanmak isteyenler tarafından yapılan bu müdahaleler, fotoğrafın orijinalliğini bozmakta ve fotoğrafın “yalan söylemesi” anlamına gelmektedir.⁴³

Güvenilirlikten kasıt nihai görüntünün ortaya çıkmasında fotoğrafçının çekim üzerindeki aktif rolü kastedilmektedir. Fotoğrafi çekilen eşyalar düzenlenmiş, insanlar poz vermiş ve olaylar sahnelenmiş olabilir. Bu nedenle fotoğrafın profesyonelce mi yoksa amatörce mi çekildiği önemlidir. Profesyonel fotoğrafçıların, fotoğrafını çekecekleri insanlar, nesnelere ve ortam üzerinde kontrolü daha fazladır. Fotoğrafi çekilecek kişi, daha estetik bir ortamda bulunmayı kabul etmiştir. Araştırmacılar fotoğraflardaki görüntüleri değerlendirirken, görüntülerin oluşumundaki bu faktörleri dikkate almalıdır.⁴⁴

Temsil edilebilirlikle, fotoğrafların, konuyu veya konuyla ilgili çekilen diğer fotoğrafları ne ölçüde temsil ettiği kastedilmektedir. Fotoğrafların kişiyi bütün yönleriyle temsil etme özelliği yeterli olmayabilir. Fotoğrafi tarihi belge olarak kullanan araştırmacıların, ilgili fotoğrafların, araştırdıkları konunun ne kadarını temsil ettiği hakkında bir değerlendirme yapmaları gerekmektedir.⁴⁵

40 Acun, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, 114.

41 Baykal, “Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi”, 111.

42 Acun, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, 104.

43 Acun, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, 105.

44 Acun, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, 105.

45 Acun, “Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı”, 106.

Fotoğraflar belli bir amaçla kullanılmakta ve bu kullanıma uygun olarak belli anlamlar kazanmaktadır. Yine bu kullanıma uygun olarak, insanların zihinlerinde belli olayları temsil etmektedir. Dolayısıyla, fotoğrafların çekildiği zamandaki anlamlarını yakalamak, imkânsız değilse de oldukça zordur.⁴⁶

İçerik analizinin niceliksel bir metot olması nedeniyle, kültürün ve sosyal hayatın niteliksel yönleri hakkında bilgi vermede önemli ölçüde yetersiz kalmaktadır. Belirtilen bu eksikliği gidermek üzere, niteliksel türden olan sembolist yaklaşım benimsenmeli ve niceliksel metotlarla birlikte kullanılmalıdır.⁴⁷

Sosyal hayat sembollerle doludur ve yine, sembollerle yönlendirilmektedir: hareketler, dış görünüm, eşyalar sembolik önem taşımaktadır. Bu nedenle, sanat tarihi, felsefe, edebiyat, ilahiyat vs. gibi akademik disiplinlerde sembolizm geniş yer edinmiştir.⁴⁸

'Bağlam' ve 'Tür' imaj analizi yapılırken dikkate alınan faktörlerden bazılarıdır.⁴⁹ 'Bağlam', imajın gözlemleyiciye sunulduğu ortamdır. Fotoğrafların algılanması ve yorumlanması içinde sunulduğu ortama bağlı olarak etkisi değişmektedir. Örneğin stüdyoda çekilmiş bir fotoğraf için stüdyo, fotoğrafın bağlamını oluşturur ve fotoğrafa doğallığın aksine, senaryolaştırılmayla birlikte bir sunilik verir.⁵⁰

'Tür' ile, aynı veya benzer niteliklere sahip olan fotoğrafların dahil edildiği kategoriler kastedilmektedir: Haber fotoğrafı, spor fotoğrafı, moda fotoğrafı gibi. Her türü tanımlayan belli nitelikler mevcuttur. Bu nitelikler, fotoğraflardaki imajların yorumlanması konusunda önemli ipuçları verirler.⁵¹

Bir fotoğrafı okumanın en iyi yolu ona sistematik sorular yöneltmektir. Bu sorular fotoğrafı çeken kişiye, fotoğrafı çekilen kişilere, fotoğrafın sınırının dışındaki kişi ve nesnelere, fotoğrafın çekildiği ortamın hangi kültürlerin izlerini taşıdığına, fotoğrafın çekiminde bir kurgunun var olup olmadığına, fotoğrafın çekildiği zamana, fotoğraftaki ayrıntılara

46 Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", 106.

47 Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", 112.

48 Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", 114.

49 Baykal, "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi", 111.

50 Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", 115.

51 Acun, "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı", 115.

ve bu ayrıntıların bütüne katkılarına, fotoğraftaki kişilerin ruh halleri, statüleri ve mesleklerine yönelik olabilir.⁵²

Tarihi fotoğrafları okurken, açık olanı (görebildiklerimizi), örtülü olanı (bilinen ancak görünmeyen) ve bilinmeyen sentezlemek gerekir. Bu kontekste şu sorular önem kazanır: Fotoğrafta ne eksik? Fotoğraf çekilmeden bir dakika önce ne olmuştur? Bir süre sonra ne olmuş olabilir? Resim görüldükten sonra merak edilen şey nedir?⁵³

Fotoğrafın amacı nedir? Fotoğrafları kimin ve neden çektiği gibi temel soruları sormak, görsellerin işlevini veya amacını belirlemeye yardımcı olur.⁵⁴ Fotoğraflar bir tür birincil kaynak olmasına rağmen, fotoğrafçının veya fotoğrafı sipariş eden kişinin potansiyel önyargısının her zaman farkında olunmalıdır. Potansiyel önyargıyı belirlemek için birkaç soru sormak gerekir: Fotoğrafı kim çekti? Fotoğrafı neden çekti?⁵⁵

Poz mu vermiş, samimi mi? Bir görseli okurken kendinize sormanız gereken şey, baktığınız görselin kendisi için mi çekildiği, yoksa fotoğraftaki kişilerin fotoğraflarının çekildiğinden habersiz olup olmadığıdır. Bir fotoğrafın pozlanmış olduğunu anlamanın bir yolu konuların nasıl konumlandırıldığına bakmaktır. Ayakta mı yoksa doğrudan kameraya dönük mü oturuyorlar? Kameraya mı bakıyorlar? Genel olarak, samimi veya poz verilmemiş fotoğraflardaki konular doğrudan kameraya dönük değildir. Odanın diğer ucundaki bir şeye bakıyor olabilirler veya odaklarını kameradan uzaklaştıran bir aktiviteyle meşgul olabilirler. Daha eski fotoğraflarda, resimler daha uzun pozlama süreleri gerektirdiğinden ve dolayısıyla bir görüntüyü yakalamak daha uzun sürdüğünden, hareket halindeki nesnelere bulanık görünecektir. Bu, bir fotoğrafın çekildiğinin farkında olmadıklarını ve arka planda veya fotoğrafın gerçek konusunun yanında çekilmiş olabileceğini göstermektedir.⁵⁶

Yazımız kapsamında Gümüşhanevi'ye ait olduğu iddia edilen fotoğrafların gerçekliği araştırılacağı için bu noktada "Acaba Gümüşhanevi'nin resim ve fotoğraf hakkında ne düşünüyordu?" sorusunun, cevaplanması

52 Bülent Akbaba, "Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2005), 189.

53 George Barnum, "Reading Historical Photographs", 7.

54 Helena Zinkham, Brett Carnell, Kit Peterson, *Photographs: Archival Care and Management* (Chicago: Society of American Archivists, 2006), 59.

55 Science History Institute, "An Introduction to Visual Literacy: How to Read an Image".

56 Science History Institute, "An Introduction to Visual Literacy: How to Read an Image".

gereken bir husus olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaptığımız araştırmalarda kendisinin doğrudan bu konudaki görüşüne ulaşılammıştır. Ancak tarikat anlayışının temelinde şeriata ve sünnete sıkı sıkıya bağlılığı esas alan Gümüşhanevi'nin bu konuda, ehl-i sünnet fıkıh ulemasından farklı düşünmeyeceğini söylemek yanlış olmaz kanaatindeyiz. Nitekim resim konusunda fıkıhçıların temel aldıkları hadis-i şerifleri kendisinin de *Râmûzü'l-ehâdis* kitabına almış olması bu fikrimizi destekler mahiyette-dir. Bu hadislerden ilki Hz. Aişe (r.a) dan rivayet edilen şu Hadis-i Şeriftir. "Kıyamet gününde en şiddetli azab görececek olanlar (canlıların) resmini yapanlardır."⁵⁷ Diğeri ise Ebu Hureyre (r.a) den rivayet olunan, "İçinde resim veya heykel gibi bir şey olan eve melaike girmez."⁵⁸ hadis-i şerifidir.

İslam Fıkıhında Resim ve Fotoğrafın Yeri ve Hükümü:

Sözlükte "ayak izi, kalıntı, kalemle çizme, işaret koyma" anlamlarındaki resm kökünden türeyen resim "bir şeyin çizgi veya boya ile kâğıt, bez, tahta gibi düz bir satıh üzerine yapılan şekli, bunu yapmak için gerekli yöntemleri öğreten sanat; fotoğraf" manalarına gelir. Resim kelimesi Arapça kökenli olmakla birlikte klasik Arapça'da resim ve resim yapma karşılığı olarak daha çok sûret (çoğulu suver) ve tasvîr kullanılır.⁵⁹ Günümüzde kitap, elbise, kumaş, halı, duvar, tavan gibi düzeyler üzerine uygulanan somut ya da soyut varlıkların şekillerinin çizimi yanında karikatür, minyatür, nakış, süsleme, sembol, teknik resim, sanayi ürün tasarımı, mimari plan, harita, şema, dijital çizim ve fotoğraf da geniş anlamıyla resim kapsamında kabul edilir.⁶⁰

Kahir ekseriyet âlimlere göre gölgesi olsun ya da olmasın, her türlü canlı sureti yasaklanmıştır. Ancak hürmet ifade etmeyecek şekilde ayakaltına serilen örtülerdeki veya yastık gibi kendisine yaslanılan ya da çok kullanımdan dolayı değer atfedilmeyen şeylerdeki canlı suretleri bu hükümden istisna tutulmuştur. Hürmet ve tazim anlamı ifade edeceğinden resimlerin kıyafet ya da başlıklarda bulunması, süs amaçlı olarak duvara

57 Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, *Râmûzü'l-ehâdis (Hadisler Deryası) I*, ed. Lütfi Doğan vd., çev. Abdülaziz Bekkine (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2014), 1/71 (Hadis No: 8).

58 Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, *Râmûzü'l-ehâdis (Hadisler Deryası) II*, ed. Lütfi Doğan vd., çev. Abdülaziz Bekkine (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2014), 2/470 (Hadis No: 8).

59 Tuncay Başoğlu, "Resim", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/579-82.

60 Başoğlu, "Resim", 34/579-82.

asılması hoş karşılanmamış, gölgesinin olup olmaması bu anlamda dikkate alınmamıştır. Ancak canlı varlıkların başları ya da gövdeleri olmaksızın yapılan resimleri müsaade kapsamına dâhil edilmiştir.⁶¹

“Hanefi mezhebinde canlı varlıkların suretlerini yapmak, yaratma hususunda Allah’ı taklit anlamı taşıdığı için haram kabul edilmiş ve büyük günahlar arasında sayılmıştır. Resmin ne amaçla yapıldığı ya da nereye yapıldığının bu bağlamda hiçbir önemi yoktur. Buna mukabil ağaç gibi cansız varlıkların suretlerini yapmak gölgesi olsun ya da olmasın caiz görülmüştür. Hanefi alimlere göre cansız varlıkların suretlerine sahip olmanın ya da onları evlerde bulundurmanın bir sakıncası yoktur. Canlı varlıklara ait suretlere sahip olmanın ve evde bulundurmanın hükmü ise, resmin kullanım şekline göre farklılık arz etmektedir. Namaz kılanın tam karşısına ya da secde ettiği yere konulan canlı resmi putperest uygulamaları anımsatıyor olmasından dolayı haram, haram olan resme karşı namaz kılmayı da mekruh kabul etmişlerdir. Namaz kılanın karşısında olmayan ancak yine saygı ifade edecek şekilde evin herhangi bir duvarına asılan resim, tapınma anlamı taşımaya da ona saygı anlamı ifade ettiği için mekruh, bazılarında göre de tahrimen mekruh sayılmıştır. Namaz kılan kişinin arkasında ya da namaz kılanın örtünün ayak kısmında yer alan resmin hürmet anlamı taşımamasından dolayı bu tip resimlerin namazın sıhhatine mâni teşkil etmeyeceğine kanaat getirmişlerdir.”⁶²

Sahabenin resim konusundaki yaklaşımına örnek teşkil etmesi açısından Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe’den yapılan şu rivayet ruhsat yerine azimetle amel etmeye örnek olması açısından önemlidir:

“Ubeydullah, rahatsızlığı sebebiyle ziyaret için Ebu Talha el-Ensari’nin yanına girdi ve Sehl bin Huneyf’i de onun yanında buldu. Ubeydullah diyor ki: “Ebu Talha altındaki yatak çarşafını çıkarması için birini çağırdı.” Bunun üzerine Sehl: “Onu neden çıkarıyorsun?” dedi. “Çünkü üzerinde resimler var ve Rasulullah (s.a.v.)’in resim hakkında buyurduğu senin malumundur.” dedi. Sehl: “Rasuli Ekrem ancak kumaş üzerindeki nakış olan resim müstesnadır! buyurmadı mı?” dedi. Ebu Talha “Evet fakat bu gönlüm için daha hoştur” dedi (Mâlik b. Enes, Lukâta, Siyer, 903; Tirmizi, Libâs, 18).⁶³

61 Fatih Orhan, “İslam Hukuku Açısından Resim Yapmanın Hükmü ve Türk Osmanlı Sanatının Oluşumundaki Etkisi”, 14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi 22-23 Ağustos 2016, Gostivar Makedonya (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2016), 32.

62 Orhan, “İslam Hukuku Açısından Resim”, 33.

63 Orhan, “İslam Hukuku Açısından Resim”, 31.

Osmanlı döneminde, fotoğrafın bazı belgelerde kullanılmasını zorunlu kılan karar süreci konumuzla ilgisi nedeniyle aşağıda ele alınmıştır. Osmanlının toprak kaybı neticesi oluşan büyük göçler, ciddi güvenlik problemlerini de beraberinde getirmiştir. Kanun kaçağı birçok kimse- nin başkaları adına düzenlenmiş mürur tezkirelerini (ülke içinde seyahat edebilmek için gerekli belge) kullanmaları büyük sorun teşkil etmektedir. Bu güvenlik sorununun önlenmesi için, dönemin Sadaret makamı, Dahiliye Nezaretine gönderdiği 11 Safer 1324 / 6 Nisan 1906 tarihli yazıyla, hazırlanacak mürur tezkirelerine kişinin vesikalık fotoğrafının da eklenmesini istemiştir. Dahiliye nezareti uygulamanın, emniyet için gerekli olduğuna katılmakla birlikte uygulamada yaşanacak bazı zorlukları Sadaret makamına bildirmiştir. Dahiliye nezareti, seyyidlerin, ulemanın ve şeyhlerin fotoğraflarının alınmasına muhalefetlerinin kaçınılmaz olduğunu düşündüğünden, bu konudaki kararın, Meclis-i Mahsusa-i Vükelâ tarafından alınmasını talep etmiştir.⁶⁴

Dahiliye nezaretinin gönderdiği yazıda, "*Sadât, ulemâ ve meşayihin fotoğraflarını almakta adem-i muvafakata tasarruf edilmek dahi melhuz olduğundan*" ifadesi kullanılmıştır.⁶⁵ Bahsi geçen kesimin, toplumun dinî kesimini teşkil etmesinden hareketle itirazlarının dinî gerekçelere dayandığını düşünmek gerekir. Söz konusu kesimin resim yapma ve bulundurmanın caiz olmadığı şeklindeki fikhî yaklaşımı fotoğraf için de benimsedikleri veya şüpheli buldukları için fotoğraf çektirmekten uzak durdukları değerlendirilmektedir.

Ülkemizin yetiştirdiği büyük din alimlerinden ve Diyanet İşleri Eski Başkanlarından Ahmet Hamdi Akseki'nin, 1931 yılında kaleme aldığı "Resim ve Suret Meselesi" adlı fetvası, konuya farklı bir bakış açısı getirmektedir. Yasak olan bazı şeylerin umum-i belvadan dolayı serbest olduğunu hatırlatmakta, yani çok kullanıldığından dolayı kaçınılması mümkün olmayan bazı şeylerin serbest bırakıldığını, resmin de umumi belva olması ve aynı zamanda ihtiyaç ve zaruret hali vesilesi ile caiz olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶

64 Gülden Sarıyıldız, "Osmanlı Bürokrasisinde Fotoğraflı Belge Kullanımı ve Parmak İzi Uygulaması", *Tarih Dergisi* 47 (2008), 192.

65 Devlet Arşivleri BOA, DH MKT 1066-54-2.

66 Hasan Yaşaroğlu, "İslam'da Resim-Heykel Yasağı ve Ahmet Hamdi Akseki'nin Konu Hakkındaki Görüşleri", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (2016), 89.

Cumhuriyet ile birlikte nüfus cüzdanı, pasaport ve resmi evraklara zorunlu olarak fotoğraf ekleme kuralı, geniş halk kitlelerini fotoğraf ile tanıştırmıştır.⁶⁷ Bu yüzden Akseki'nin fetvasında, ihtiyaç ve zaruret vurgusundan, çok kullanılması ve kaçınılması mümkün olmaması ifadelelerinden anlaşıldığı üzere resimden kastın fotoğraf olduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğrafın, kendisine rabıta yapılan bir tarikat şeyhine ait olması ise daha hassas bir durum arz etmektedir. Rabitanın fikhî hükmü üzerine yapılan güncel bir araştırmada konu ele alınmıştır. Buna göre, râbita niyetiyle yanında şeyhinin resmini/fotoğrafını taşıyan ve ona bakarak râbita yapan kişi bunu hürmet ve tazim kastıyla yapacağı için, tazim kastının bulunması nedeniyle bu tür resim ve fotoğrafların haramlığı ifade edilmiştir.⁶⁸

Gümüşhanevî'ye ait olduğu iddia edilen ilk fotoğrafı Mehmet Zahit Kotku'ya gönderen Erman Bülent Tuncer'in konu hakkındaki açıklamaları, araştırmamız için kritik önemi haizdir.

Erman Bülent Tuncer ile görüşme:

Gerek Süleyman Zeki Bağlan'ın verdiği şifahi bilgi gerekse Adem Ezber'in kitabındaki ifadelerinden anlaşıldığı üzere ilk fotoğrafı Mehmet Zahit Kotku hoca efendiye gönderen kişi Erman Bülent Tuncer'dir. Kendisi akademik çalışmalar için Amerika'dayken eline geçen fotoğrafı orijinal bularak hoca efendiye göndermiştir. Hoca efendinin sohbetinde bu fotoğraftan bahsetmesi dergâh müntesiplerini ve tasavvuf camiasını heyecanlandırmış ve fotoğrafın orijinal olduğu algısını oluşturmuştur. O nedenle konunun birinci dereceden tarafı olan Prof. Dr. Erman Bülent Tuncer'in⁶⁹ açıklamaları çalışmamız açısından oldukça belirleyici olacaktır.

Erman Tuncer, yaptığımız görüşmede kendisine sorduğumuz soruları nazik, kibar üslubuyla samimi bir şekilde cevaplamıştır. Konuşması esnasında Mehmet Zahit Kotku Hoca efendiye olan muhabbetinden ve onun genç nesillere tanıtılması niyetiyle kaleme aldığı yazısından bahsetmiştir.⁷⁰ Yazısındaki ifadelerinden hoca efendiyle çok yakın bir ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır.

67 Baykal, "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi", 109.

68 Akif Dursun, "Râbitanın Tarihî Gelişimi, Tanımı ve Fikhî Hükmü", *Sufiyye* 10 (2021), 122.

69 Aydın Üniversitesi, "Erman Bülent Tuncer" (Erişim 09.01.2024)

70 Erman Bülent Tuncer, "Bir Güzel İnsan Bursalı Hacı Mehmed Efendi" (Erişim 09.01.2024)

Fotoğraf konusunda da Gümüşhanevi'ye ait olduğu iddia edilen ilk fotoğrafı kendisine askerlik arkadaşı Dr. Şükrü beyin ulaştırdığını, kendisinin de bu fotoğrafı Mehmet Zahid Kotku'ya gönderdiğini ifade etmiştir. Böylece Sn. Bağlan'ın tarafımıza verdiği şifahi bilgi ve Sn. Ezber'in kitabındaki açıklamalar,⁷¹ Sn. Tuncer tarafından da bizzat doğrulanmıştır.

Daha sonra fotoğrafla ilgili şunları söylemiştir: "*Rahmetli Hoca efendinin, Gümüşhaneli hazretlerinin fotoğrafının hakiki olduğu konusunda tereddütleri vardı.*" Erman Bülent Tuncer'in bu ifadesi çalışmamız açısından son derece önemlidir.

Kendisine, bizlere zaman ayırıp bu kıymetli bilgileri paylaştığı için tekrar teşekkür ediyoruz.

Orijinal fotoğrafların ait olduğu stüdyonun, günümüzdeki temsilcilerinden alınacak bilginin de çalışmamıza önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Fabrizio Casaretto ile görüşme:

Gümüşhanevi'ye ait olduğu iddia edilen fotoğraflarla ilgili şu iki önemli husus tespit edilmiştir. Birincisi, fotoğrafların üçünün de stüdyo ortamında çekilmiş olmasıdır. Diğer tespitimiz ise üç fotoğrafın da farklı etiketlerle kartpostal olarak basılmış olmasıdır.

Kartpostal sözlükte "Genellikle dikdörtgen biçiminde ince kartondan yapılmış, bir yüzü resimli, zarflı veya zarfsız gönderilen posta kartı" anlamına gelmektedir.⁷² Yapılan arşiv çalışmasından anlaşıldığı üzere, günlük hayattan kesitler içeren, insanların yaşam tarzlarını yansıtan görsellerden oluşan kartpostallar, Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyarete gelen yabancılar tarafından oldukça ilgi görmektedir. Kartpostalların turistik amaçlı basıldığı, üzerindeki etiketlerin Fransızca olmasından da anlaşılmaktadır.

Kartpostalın altında dönemin meşhur stüdyosu Sébah&Joallier imzası dikkatimizi çekmiştir. Bu bilgiden hareketle fotoğrafın orijinaline, görüntüdeki kişinin kimliği hakkında bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan araştırma sonucunda Sébah&Joallier stüdyosu sahiplerinden Polycarpe Joallier'nin 5.kuşaktan öz torunu olan Fabrizio Casaretto ile iletişime geçilmiş, dedelerinden kalan arşivin yer aldığı

71 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 79.

72 Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "Kartpostal" (Erişim 14.12.2023)

internet sitesi incelenmiştir.⁷³ Gümüşhanevî'ye ait olduğu iddia edilen "Père noble" (Asil baba) etiketli kartpostal da arşivde "İnsanlar" başlıklı bölümde yer almaktadır.⁷⁴ Fabrizio Casaretto'ya fotoğraflar hakkında bazı sorular sorulmuştur.

Fotoğraftaki kişinin kimliğine yönelik sorumuza: "*Père Noble adlı fotoğraflardaki kişinin kimliği ile ilgili maalesef hiçbir bilgim mevcut değil.*" şeklinde cevap vermiştir.

"Père noble" adlı kartpostalın da aralarında olduğu bazı görsellerin arşivde "İnsanlar" bölümünde yer alması, bazı fotoğrafların da "Kabin Portreler" başlığı altında bulunmasının sebebinin de şu şekilde açıklamıştır: "*Kabin portreler" stüdyo içerisinde çekilmiş "özel kişilere" ait (ve ücreti kendilerince ödenmiş) karelerdir, "İnsanlar" ise "turistik satış amaçlı" dış mekânda, bazıları da stüdyoda çekilmiş görüntülerdir.*" Fabrizio Casaretto ayrıca şunları eklemiştir: "*O dönemde modellik diye bir meslek olmadığı için turistik satış amaçlı çekilen fotoğraflardaki modeller genelde sokaktan geçen kişilerdir veya arzu edilen kıyafete bürünen eş-dostlar olabilir. Bu iş için ücret alıp almadıkları konusunda net bir bilgi veya belge mevcut değil ancak tahmin olarak ve mantiken bir yevmiye aldıklarını düşünebiliriz.*"

"Stüdyoda ücreti kişilerce ödenen bir fotoğrafın, şirket tarafından kartpostal olarak basılıp satılması söz konusu olabilir mi?" sorumuza ise: "*Özel talep üzerine çekilmiş fotoğrafların başkalarına satış amaçlı kullanıldığına hiç rastlamadım. Bazı ünlü kişilerin var sadece. Elimde, Sultan V. Murat ve Dürrüşehvar Sultan'ın foto-kartları mevcut.*" şeklinde cevap vermiştir.

Şimdi de kaynaklarda yer alan, Gümüşhanevî'nin şemail bilgileri değerlendirilelim.

Gümüşhanevî'nin Şemail Bilgileri:

Fotoğraflarla ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için Gümüşhanevî'nin şemailine ait bilgileri de değerlendirmek gereklidir. Bu konuda bazı kaynaklarda malumat bulunmaktadır. Bunlardan, Mustafa Fevzi Efendi'nin (v.1924) *Risâle-i Ziyâiyye* ve Hüseyin Vassaf'ın (v.1929) *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserindeki detaylı açıklamalar önemlidir.

73 Sebah&Joallier, "Sebah&Joallier" (Erişim 09.01.2024)

74 Sebah&Joallier, "Portreler-İnsanlar" (Erişim 09.01.2024)

Mustafa Fevzi Efendi, Gümüşhanevî'nin yüzünü tarif ederken şu ifadeleri kullanmaktadır:

*"Çekme burnu, orta az yüksek idi/Yok idi asrında misli, tek idi
Sağ gözü altında bir hâl var idi/Dişleri pek dürre-i şehvâr idi
Sol gözüyle burnu beyinde dahî/Var idi bir hâl-i pâki yâ ahî".*⁷⁵

Hüseyin Vassaf ise *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde yüz şeklini açıklarken: *"... çekme burunlu, açık alınlı, mübârek sağ gözünün altında bir hâl-i siyâh olup, müdevver çehreli, kara gözülü, uzun kirpikli, beyaz sakallı, başı matruş idi."*⁷⁶

Her iki kaynaktan da çekme burun ve sağ gözünün altında siyah ben olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Ayrıca, burnun orta kısmının az yüksek olduğu ve sol gözü ile burnu arasında da siyah ben bulunduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak da Osmanlı arşivlerinde Gümüşhanevî fotoğraflarıyla ilgili yaptığımız araştırmayı ele alalım.

Osmanlı Arşiv Araştırması:

Üzerinde çalıştığımız fotoğraflarla ilgili acaba Osmanlı arşivinde bir belge bulunabilir mi sorusundan hareketle yaptığımız araştırma neticesinde ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmacı-Yazar Ahmet Nezih Galitekin, tarafımıza Osmanlı arşivinde gördüğü bir vesikadan bahsetmiştir. Söz konusu belge Osmanlı Arşivinden temin edilmiş ve incelenmiştir.

1321/1903 tarihli arşiv kayıtları, Sinop kalesinde sürgün cezasına çarptırılmış olan Hoca Hüsnü ve arkadaşlarının üzerinde bulunan mektup, kartpostal ve bazı belgelerden oluşmaktadır. Osmanlı arşivinde DH MKT 707-70 numara ile kayıt altındaki belgeler arasında "Père Noble" isimli kartpostal da bulunmaktadır. (Ek-15)⁷⁷ Dosyada 7 nolu belge olarak yer alan kartpostalın, bir yakını tarafından Hoca Hüsnü'ye gönderildiği anlaşılmaktadır.

Üzerindeki Osmanlıca yazıda, resimdeki kişinin kimliğine yönelik ifadeler yer almaktadır. Kart üzerindeki el yazısında tam olarak şu ifade

75 Mustafa Fevzi b. Numan, *Menâkıb-ı Ziyâiyye*, çev. Fatih Yıldız (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2021), 235-36.

76 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, ed. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2015), 2/337.

77 Devlet Arşivleri BOA, DH MKT 707-70-7.

yer almaktadır: “*Sen olmadığın vakit bu Hoca Sabit Efendi dükkânda bulunsun. Emniyetli adamdır.*”

Yazıdaki “Bu Hoca Sabit Efendi” ifadesinden iki anlam çıkarılabilir. Birincisi fotoğraftaki kişinin adı Hoca Sabit Efendi’dir. Yazan kişi karttaki şahsı tanıtmak ve tavsiyelerde bulunmak için bu kartı göndermiştir. Diğer bir seçenek ise daha önce aralarında konuştukları Hoca Sabit Efendi adlı kişiden bahsedilmektedir ve konuyla ilgisi düşünülerek bir hoca fotoğrafı içermesinden dolayı bu kart tercih edilmiştir. Belgeler içerisinde konuyla ilgili başka bir bilgiye ulaşılamadığı için bu nokta belirsizliğini korumakla birlikte, fotoğraftaki kişinin Hoca Sabit Efendi adında birisi olma ihtimali de bulunmaktadır.

Yukarıdaki bilgilerin değerlendirilmesinden aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Bulgular:

İlk fotoğraf olarak adlandırılan, Ayasofya camiinde Kur’an okuyan şahsın görüldüğü ve üzerinde “*Tarikat-ı Nakşibendiye, Kutbu’l-Ârifin Ahmed Ziyâüddin Gümüştanevî*” yazan fotoğraf gerçek değildir, fotomontaj ile üretilmiştir. Stüdyoda poz verilerek çekilen fotoğraf, camii görüntüsüyle montajlanarak basılmıştır. Fotoğraf okuma yöntemi açısından değerlendirilecek olursak fotoğraf, fotoğrafçı veya fotoğrafı kendi amaçları doğrultusunda kullanmak isteyenler tarafından bir müdahaleye uğramış, üzerinde oynanmış, orijinalliği bozulmuştur. “Hakikilik” özelliğini kaybetmiştir. Bu da fotoğrafın “yalan söylemesi” anlamına gelmektedir.

Gümüştanevî’ye ait olduğu iddia edilen fotoğraflar, amatörce değil profesyonel fotoğrafçı tarafından stüdyo ortamında çekilmiştir. Fotoğraftaki nesnelere düzenlenmiş, kişi poz vermiş ve Kur’an-ı Kerim okuma olayı sahnelenmiştir. Fotoğrafı çekilen kişi, daha estetik bir ortamda bulunmayı kabul etmiştir. Bu faktörler fotoğraf okuma yöntemiyle değerlendirildiğinde, fotoğraflar “güvenilirlik” ilkesine uymamaktadır.

Fotoğraf okuma yönteminin en önemli unsuru, incelenen fotoğrafa sorular yöneltmektir. Bu yöntemden hareketle şu sorular yöneltilmiştir: Fotoğraf çekilmeden bir dakika önce stüdyoda ne yaşanmıştır? Fotoğraf hangi amaçla çekilmiştir?

Fotoğraf öncesi stüdyoda şunların yaşandığını tahmin edebiliriz. Büyük bir ihtimalle, fotoğrafçı poz veren kişiye elindeki kitabı nasıl tutması gerektiğini, nasıl oturacağını, nereye bakacağını ve çekim anında hareketsiz beklemesi gerektiğini söylemiştir. Bu şartlar altında poz veren kişi de muhtemelen herhangi bir okuma eylemi yapmadan, fotoğrafçının talimatlarına uyarak fotoğrafın düzgün şekilde çekilmesi için gayret sarf etmiştir.

Neden çekildiği sorusuna gelince; Fabrizio Casaretto'ya göre bu tür fotoğraflar "turistik satış amaçlı" çekilmişlerdir. O dönemde modellik diye bir meslek olmadığı için fotoğraflardaki modeller genelde sokaktan geçen kişiler veya arzu edilen kıyafete bürünen tanınmış kişilerdir. Fotoğraflar satış amaçlı çekildikleri için modellik yapan kişilere de bu hizmet karşılığında bir ücret verildiğini düşünmektedir. İncelediğimiz fotoğrafların tamamının kartpostal olarak basılmış olması ve arşivlerde çok sayıda postalanmış örneklerinin bulunmasından hareketle bizde bu görüşlerine katılmaktayız.

Fotoğraflar dinî simge ve semboller içermektedir. Bu nedenle görüntülerin nitel olarak semiotik analizinin yapılması gerekmektedir. Şayet fotoğrafların bir İslam alimi, muhaddis ve tarikat şeyhine ait olduğu iddia ediliyorsa bu noktada fotoğraf çektirmenin fikhî hükmünün de ele alınması gerekir. Yukarıda fotoğraf hakkında İslam alimlerinin görüşleri açıklanmıştır.

İslam alimleri genel olarak, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hadislerinden hareketle bir canlının resmedilmesi veya bu resimlerin ev, mesjid gibi mekanlarda bulundurulmasının caiz olmadığı görüşündedirler. Klasik eserlerde resim hakkındaki hükümler, fotoğrafın icadıyla yeniden değerlendirilmek durumunda kalmıştır. Başlangıçta resim ile aynı görülen fotoğraf, kimlik, pasaport vs. gibi resmi evraklarda kullanım zorunluluğuyla günlük hayatın vazgeçilmez parçası haline gelince resimden farklı ele alınmıştır. Ahmet Hamdi Akseki tarafından umumi belva, yani kaçınılması mümkün olmayan bir nitelik kazanmasıyla caiz görülebileceğine dair fetva verilmiştir.

Osmanlı arşivinde yer alan 1906 tarihli belgeden, dönemin dinî kesimini teşkil eden seyyidler, ulema ve şeyhlerin fotoğraf çektirmeye mesafeli durdukları anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle, azimle amel etmeyi ve şüpheli şeylerden kaçınmayı tarikat anlayışının merkezine koyan,

dönemin önde gelen Halidî şeyhi, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin, hiçbir zorunluluk olmadan, bir stüdyoya gidip, Kur'an-ı Kerim okuyormuş gibi poz vererek fotoğraf çekirtmesi tarafımızca makul görülmemektedir.

Gümüşhanevî dergâhına ait belgelerden oluşan oldukça zengin bir arşivin Mehmet Zahid Kotku'ya kadar ulaştığı bilinmektedir. Kendisine mektupla ulaştırılan ve Gümüşhanevî'ye ait olduğu söylenen fotoğraf hakkındaki sözlerinden Kotku'nun böyle bir fotoğrafı daha önce hiç görmediği ve dergâh arşivinde bulunmadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Gümüşhanevî'ye ait bir fotoğrafın var olması durumunda bunun en başta dergâhın arşivinde bulunması gerektiği gayet açıktır. İlk fotoğrafı Kotku'ya ulaştıran Erman Bülent Tuncer'in "*Rahmetli Hoca efendinin, Gümüşhaneli hazretlerinin fotoğrafının hakiki olduğu konusunda tereddütleri vardı.*" ifadesi de hoca efendinin, fotoğrafın gerçekliği konusundaki şüphelerini birinci kaynaktan ortaya koymaktadır.

Fotoğrafın Gümüşhanevî'ye ait olup olmadığını anlamanın en güçlü delillerinden birisi de şemail bilgileriyle fotoğrafı kıyaslamaktır. Kaynaklarda çekme burun ve sağ gözünün altında siyah ben olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Yakınlaştırılmış fotoğraftan (Ek-14)⁷⁸ da görüleceği gibi şahsın yüz şekli, Gümüşhanevî'nin kaynaklarda tarif edilen şemailine uymamaktadır.

Osmanlı arşivinde ulaştığımız 1903 tarihli belge, araştırma sorumuza cevap teşkil edecek bilgiler içermektedir. Sinop'ta sürgün cezası çeken Hoca Hüsnü Efendiye ait evraklar arasında "Père Noble" isimli kartpostal da bulunmaktadır. Kart, bir yakını tarafından kendisine gönderilmiştir. Kartpostalın üzerindeki metinden anlaşıldığı kadarıyla fotoğraftaki kişinin Hoca Sabit Efendi olma ihtimali söz konusudur.

Tartışma ve Sonuç:

İlmî ve tasavvufî kişiliğiyle yaşadığı dönemin dinî ve siyâsî hayatında derin izler bırakan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî (v.1894), Tasavvuf Tarihi açısından önemli bir şahsiyettir. Son yıllarda kendisine ait olduğu iddia edilen fotoğraflar, sosyal medyada ve değişik mecralarda sıkça

78 Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin*, 47.

görülür hale gelmesiyle fotoğrafların gerçekten Gümüşhanevî'ye ait olup olmadığı sorusu gündeme gelmiştir.

Konunun açıklığa kavuşturulması amacıyla yaptığımız araştırmamızda Fotoğraf Okuma Yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği kadarıyla bu yöntem tasavvuf tarihi çalışmalarında ilk kez kullanılmıştır. Araştırmalarda farklı disiplinlerden yararlanma metodolojisinin alan araştırmalarına farklı bakış açıları kazandıracığı düşünülmektedir. Tasavvuf tarihi araştırmalarına mütevazı bir katkı sağlaması, çalışmamızı anlamlı kılacaktır.

Fotoğraf Okuma Yöntemi esas alınan çalışmamızda, nitel görüntü analiziyle fotoğraflar incelenmiştir. Detaylı arşiv araştırmalarıyla birlikte konu bütün yönleriyle ele alınmıştır. İddiaların ilk çıkış noktasının yapılan bir sahteciliğe dayandığı anlaşılmıştır. Bulgular bölümünde detaylı açıklandığı üzere söz konusu fotoğrafların Gümüşhanevî'ye ait olamayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Gerekçesi ne olursa olsun, bu tür sahteciliğe, Gümüşhanevî'nin ismini karıştırmak, kendisine yapılacak en büyük haksızlıktır. Özünde şekilciliğe dayandığını düşündüğümüz bu tür hareketler, onun ömür boyu yaymaya çalıştığı, güzel ahlâk ve samimiyetle bağdaşmamaktadır. Günümüzün en büyük sorunlarından birisi olduğunu düşündüğümüz şekilcilikten kurtulmadan, tasavvufun gerçek anlamı ve güzelliği hiçbir zaman anlayamayacaktır.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça:

- Acun, Fatma. "Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı". *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* 18 (2004), 95-118.
- Akbaba, Bülent. "Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı". *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2005), 185-97.
- Algar, Hamid. *Nakşibendilik*. 4. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.
- Aydın Üniversitesi. "Ermen Bülent Tuncer". Erişim 09.01.2024. <https://dentaydin.com/physician/prof-dr-erman-bulent-tuncer/>
- Başoğlu, Tuncay. "Resim". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 34/579-582. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Baykal, Özlem. "Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi". *Türk-İngiliz İlişkileri Dergisi* 3/1 (2022).
- Çiçek, Yakup. "Nakşibendiyye Tarikatı ve Şeriata Bağlılığı". *Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Sempozyumu (11-12 Temmuz 1992, Gümüşhane)*. 139-197. İstanbul: Seha Neşriyat, 1992.
- Devlet Arşivleri BOA, DH MKT 1066-54-2
- Devlet Arşivleri BOA, DH MKT 707-70-7
- Dursun, Akif. "Râbitanın Tarihî Gelişimi, Tanımı ve Fikhî Hükümü". *Sufiyye* 10 (2021), 83-130.
- Erman Bülent Tuncer. "Bir Güzel İnsan Bursalı Hacı Mehmed Efendi". Erişim 09.01.2024. <https://www.milligazete.com.tr/makale/3306105/erman-bulent-tuncer/bir-guzel-insan-bursali-haci-mehmed-efendi>
- Ezber, Adem. *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddin Hz. "Gümüşhanevi"*. 2. Baskı. Ankara: Azim Matbaacılık, 2018.
- Gümüşhane Olay Gazetesi. "Haftanın Konuğu". Erişim 14.12.2023. https://www.youtube.com/watch?v=q_FmMfoDDB8
- Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaüddin. *Câmî'u'l-usûl Veliler ve Tarikatlarda Usûl*. çev. Rahmi Serin. İstanbul: Pamuk Yayınları, 1981.
- Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaüddin. *Râmûzü'l-ehâdis (Hadisler Deryası) I*. 2 cilt, ed. Lütfi Doğan vd. çev. Abdülaziz Bekkine. İstanbul: Gonca Yayınevi, 2014.
- Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaüddin. *Râmûzü'l-ehâdis (Hadisler Deryası) II*. 2 cilt, ed. Lütfi Doğan vd. çev. Abdülaziz Bekkine. İstanbul: Gonca Yayınevi, 2014.
- Gündüz, İrfan. "GÜMÜŞHÂNEVÎ, Ahmed Ziyâeddin". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14/276-277. İstanbul: TDV, 1996.
- Gündüz, İrfan. *Gümüşhanevi Ahmed Ziyaüddin*. 1. Baskı. İstanbul: Seha Neşriyat, 1984.
- Karpat, Kemal. *İslâm'ın Siyasallaşması*. 9. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2023.
- Necdet Yılmaz, "Gümüşhanevi Dergâhı". Erişim 14.12.2023. <https://istanbultarihi.ist/170-gumushanevi-dergahi>
- Numan, Mustafa Fevzi B. *Menâkıb-ı Ziyâiyye*. çev. Fatih Yıldız. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2021.
- Orhan, Fatih. "İslam Hukuku Açısından Resim Yapmanın Hükümü ve Türk Osmanlı Sanatının Oluşumundaki Etkisi". *14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi 22-23 Ağustos 2016, Gostivar Makedonya*. 844. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2016.
- Sarıyıldız, Gülden. "Osmanlı Bürokrasisinde Fotoğraflı Belge Kullanımı ve Parmak İzi Uygulaması". *Tarih Dergisi* 47 (2008), 183-208.

Tasavvuf Tarihi Araştırmalarında Bir Fotoğraf Okuma Örneği: "Gümüşhanevi Fotoğrafları" Üzerine Nitel Görüntü Analizi

Sebah&Joallier. "Portreler-İnsanlar". Erişim 09.01.2024. <https://www.sebahjoallier.com/portreler-insanlar?pgid=jnymn48o-b4f4b51b-36bf-48cf-b1c0-adfd3db941a0>

Sebah&Joallier. "Sebah&Joallier". Erişim 09.01.2024. <https://www.sebahjoallier.com>

Sebah&Joallier. "Tarihçe". Erişim 09.01.2024. <https://www.sebahjoallier.com/tarihce>

Türk Dil Kurumu, "Kartpostal". Erişim 14.12.2023. <https://sozluk.gov.tr/>

Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. ed. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. 5 cilt. İstanbul: Kitabevi, 3. Baskı, 2015.

Yaşaroğlu, Hasan. "İslam'da Resim-Heykel Yasağı ve Ahmet Hamdi Akseki'nin Konu Hakkındaki Görüşleri". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisin* 5/9 (2016), 83-96.

Yılmaz, Necdet (ed.). *Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevi Sempozyum (11-12 Temmuz 1992) Bildirileri*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1992.

Youtube. "Gümüşhanevi Fotoğrafları Hakkında". Erişim 14.12.2023. https://www.youtube.com/watch?v=oZ_GvYHp_mA

Zinkham Helena vd. *Photographs: Archival Care and Management*. Chicago: Society of American Archivists, 2006.

EKLER:

Fotoğraf 62. Bektaşî - Bektaşîler için yazılan eserleri yazdıkları zamanlardaki
Şemsî-i İsmailî

Ek-1 Gümüşhanevi'ye ait olduğu iddia edilen eski fotoğraf

Fotoğraf 63. Bektaşîler için yazılan eserleri yazdığı zamanlardaki
Şemsî-i İsmailî

Ek-2 Eski fotoğrafın ilk hali (foto-montaj)

Fotoğraf 64. Bektaşîler için yazılan eserleri yazdığı zamanlardaki
Şemsî-i İsmailî

Ek-3 Foto-montajın ilk bileşeni, Ayasofya Camii

Fotoğraf 65. Bektaşîler için yazılan eserleri yazdığı zamanlardaki
Şemsî-i İsmailî

Ek-4 Foto-montajın diğer bileşeni, Gümüşhanevi'ye ait olduğu iddia edilen stüdyoda çekilmiş fotoğraf

Ek-5 Gümüşhanevi'ye ait olduğu iddia edilen fotoğraf (foto-montaj)

Ek-6 Foto-montajın ilk bileşeni, Süleymaniye Camii

Ek-7 Foto-montajın diğer bileşeni, Gümüşhanevi'ye ait olduğu iddia edilen stüdyoda çekilmiş fotoğraf

Ek-8 1. Kartpostal “Sheikh reading the Koran” (Şeyh Kur'an Okuyor)

Ek-9 2. Kartpostal “Savant Turc” (Türk Alim)

Ek-10 3. Kartpostal “Père Noble” (Asil Baba)

EK-11 1. Kartpostal gönderisi

EK-12 2. Kartpostal gönderisi

EK-13 3. Kartpostal gönderisi

Ek-14 Yakınlaştırılmış yüz görüntüsü

Ek-15 Osmanlı Arşivindeki Kartpostal